

Látókör

Szabó Ildikó–Lannert Judit

Mit várunk az iskolától?

A rendszerváltás óta a közoktatás kérdései a politikai és a szakmai viták középpontjában állnak. Az elmúlt évek közvélemény-kutatásaiból ugyanakkor az derült ki, hogy a társadalom másképp ítéli meg ezeknek a kérdéseknek a jelentőségét, mint ahogy azt a nyilvános diskurzusokban megfogalmazódó álláspontokból gondolnánk. E kutatások szerint a társadalmi problémák sorában az oktatásügy a mindennapi életet közvetlenül is érintő problémákhoz képest háttérbe szorult.

Az oktatás helye a társadalmi problémák sorában

A közvélemény-kutatások általában az „élet árnyékos oldalából”: magukból a problémákból indultak ki. Egy részük arra volt kíváncsi, hogy a különböző társadalmi problémákat mennyire tartják súlyosnak (Medián 1992a, 1992b, 1992c). 1992 októberében például az oktatás színvonala 12 társadalmi probléma között csak a 9. helyet foglalta el a problémák súlyossága szerinti rangsorban (Medián 1992c). A kutatások másik részében a kérdések azt firtatták, hogy az emberek mekkora jelentőséget tulajdonítanak a különböző társadalmi problémák megoldásának. A legfontosabbaknak azokat a célkitűzéseket tartották, amelyeknek közvetlen kapcsolatuk van a mindennapi élet alapvető problémáival (az életszínvonal-csökkenés megállítása, a munkanélküliség, valamint az áremelkedések visszaszorítása, a gazdasági helyzet javítása stb.). 25 különböző probléma megoldásának rangsorában a közoktatás fejlesztése a középmezőnyben: a 15. helyen állt, olyan célkitűzésekkel együtt, amelyek szintén sokakat érintenek ugyan, de csak áttételes hatásuk van a mindennapi életre (Marketing Centrum 1994a).

Az Országos Közoktatási Intézet Kutatási Központja 1990-es és 1995-ös közvélemény-kutatásainak¹ nemcsak az volt a kiindulópontjuk, hogy vannak „problémák” és „feladatok”. A vizsgálatok arra is választ kerestek, hogy az emberek mennyire elégedettek néhány, a társadalmi közérzetet meghatározó tényezővel: nagyon, eléggé, közepesen, inkább nem vagy pedig egyáltalán nem. Kedvező vagy kedvezőtlen véleményüket egyaránt kifejezhették, anélkül, hogy véleményük tárgya előzetesen problémának minősült volna. Azokból a válaszokból, amelyeket arra a kérdésre adtak 1990-ben és 1995-ben, hogy mennyire elégedettek a közlekedéssel, az áruellátással, az oktatással, a munkalehetőségekkel, a tömegtájékoztatással, az egészségüggyel, az ügyintézással, a lakáshoz jutással és a közbiztonsággal, a következő sorrend rajzolódott ki:

¹ Mindkét közvélemény-kutatást a Szocioreflex Kft. végezte 1000-1000 fős reprezentatív mintán. Az 1990-es közvélemény-kutatás eredményeit folyóiratunk 1991/6. számában ismertette *Halász Gábor* Mit vár a társadalom az iskolától? című tanulmánya.

1. táblázat – A társadalmi elégedettség mértéke 1990-ben és 1995-ben százalékos skálán

Mennyire elégedett	1990-ben	1995-ben
a tömegtájékoztatással	70	64
az áruellátással	67	76
a közlekedéssel	66	63
az oktatással	66	66
az egészségügygel	63	55
a munkalehetőségekkel	57	38
a ügyintézással a hivatalokban	52	49
a lakáshoz jutással	40	34
a közbiztonsággal	–	49

Az 1990-es vizsgálatban a közbiztonságra vonatkozó kérdés nem szerepelt.

Ezek az adatok is megerősítik más közvélemény-kutatások eredményeit, amelyek szerint egyrészt az elmúlt években a társadalmi elégedettség fokozatosan romlott, másrészt az oktatás problémáit a közgondolkodás más problémákhoz képest kisebb nagyságrendűeknek érzi. Két dolog – az áruellátás és az oktatás – kivételével az emberek mindennel elégedetlenebbek, mint korábban. Különösen a munkalehetőségekkel és az egészségügygel való elégedettség csökkent látványosan: az előbbi 19, az utóbbi 8 százalékponttal. Az a tény, hogy 1995-ben csak az áruellátással elégedettebbek, mint öt évvel ezelőtt, a frusztráció kifejeződése is lehet egy olyan társadalomban, amelyben minden más területen nagyobb lett az elégedetlenség.

Miközben az életviszonyokat közvetlenül érintő dolgokkal sokkal kevésbé elégedettek az emberek, mint öt évvel ezelőtt, az oktatásról alkotott véleményük nem változott. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy más területeken annyira romlott az elégedettség, hogy ezzel az oktatás relatív megítélése javult: míg 1990-ben a közlekedéssel együtt a 3–4. helyet foglalta el az elégedettségi rangsorban, addig 1995-ben már a második helyet az áruellátással való elégedettség mögött.

Az adatok érdekessége, hogy a társadalmi elégedettség mértékében a társadalom különböző csoportjai között nincsenek jelentős különbségek. A vélemények nagyfokú homogenitást mutatnak. Úgy tűnik, 1990-ben is és 1995-ben is egyfajta közmegegyezés volt a vizsgált kérdések megítélésében. Ez alól egyedül az oktatás kérdése képez kivételt.

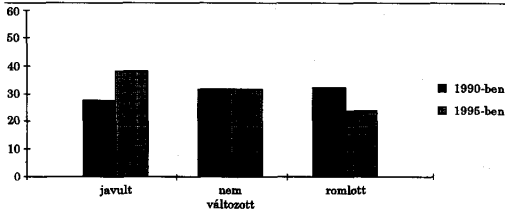
Az oktatással való elégedettség alapvetően az iskolázottság függvénye. Az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők valamivel elégedettebbek vele, mint az iskolázottabbak. Míg 1995-ben a legfeljebb nyolc osztályt végzettek elégedettségére 68 pontot ért el, addig a felsőfokú végzettségűeké csak 60-at. Az oktatással a községek lakói a legelégedettebbek, akik körében a diplomások aránya a legkisebb. A szakmai nézőpont ugyancsak befolyásolja a véleményeket: míg a pedagógusok elégedettségének értéke 62 pont volt, azoké pedig, akiknek a hozzátartozói között van pedagógus, 64 pont, addig azok elégedettsége, akiknek nincs pedagógus a közvetlen családjában, 68 pontot ért el.

Az oktatás színvonalára két kérdés vonatkozott: az egyik a jelenre, a másik a múltra (az elmúlt tíz évre). A válaszokból kiderült, hogy az 1990-es kedvező véleményekhez képest az elmúlt öt év alatt nemcsak, hogy nem romlott, hanem tovább javult az emberek véleménye. Mindkét vizsgálatban 54-54 százalék volt azok aránya, akik szerint az oktatás színvonala közepes, és 30-30 százalék azoké, akik szerint az elmúlt tíz évben nem változott. Mindkét esetben növekedett a pozitív és csökkent a negatív véleményt megfogalmazók aránya.

1. ábra² – Az oktatás színvonalával való elégedettség 1990-ben és 1995-ben százalékban

2. ábra – Az oktatás színvonalának alakulása az elmúlt tíz évben 1990-ben és 1995-ben százalékban

A két kérdés alapján megnéztük, hogy milyen összefüggések vannak a vizsgálatok időpontjára és a megelőző időszakokra vonatkozó vélemények között. Vajon azok, akik az oktatás színvonalát 1990-ben vagy 1995-ben jónak, közepesnek vagy rossznak látták, ehhez képest javuló, változatlan vagy romló tendenciájúnak ítélték-e azt, ahogy a múltban alakult? A két kérdés megválaszolása szorosan összefüggött egymással³:

² Az ábrán együtt szerepelnek azok, akik szerint az oktatás jó, azokkal, akik szerint nagyon jó. Ez utóbbiak aránya 1990-ben és 1995-ben egyaránt 1-1 százalék volt. Ugyancsak összevontuk azokat, akik szerint rossz a színvonal, azokkal, akik szerint nagyon rossz. Ez utóbbiak aránya 3, illetve 1 százalék volt.

³ 1990-ben 2, 1995-ben 3 százalék mondta azt, hogy az oktatás színvonala nagymértékben javult. Az ábrán válaszokat összevontuk azokéival, akik szerint inkább javult az oktatás színvonala. Ugyancsak összevontuk a „nagymértékben romlott” választ adókat (3, illetve 1 százalék) azokkal, akik szerint inkább romlott az oktatás színvonala.

2. táblázat – Vélemények az oktatás színvonaláról és a színvonal alakulásáról 1990-ben és 1995-ben százalékban⁴

Az elmúlt tíz évben	Magyarországon az oktatás színvonala					
	1990-ben rossz	1995-ben rossz	1990-ben közepes	1995-ben közepes	1990-ben jó	1995-ben jó
romlott	13	5	20	16	2	4
nem változott	3	2	25	23	6	9
javult	1	1	12	18	19	24
Összesen	17	8	57	57	27	37

A táblázat a kétféle kérdésre adott válaszok megoszlását együtt mutatja. Az adatokból az derül ki, hogy a vélemények pozitív irányban változtak. Míg 1990-ben a válaszolók egynegyede azokból tevődött össze, akik az oktatás színvonalát közepesnek gondolták, s egyúttal azt is, hogy ez nem változott az előző tíz évben, további egyötödük pedig azon a véleményen volt, hogy a közepes színvonal az évek során bekövetkezett romlással kapcsolódik össze, addig 1995-ben már 24 százalék javuló tendenciájának s egyúttal jó színvonalúnak is gondolta az oktatást, 23 százalék pedig közepesnek és változatlan színvonalúnak.

Ha azokat, akik szerint nagyon jó az oktatás színvonala, úgy tekintjük, hogy ötösré osztályozták azt, azokat pedig, akik szerint nagyon rossz, úgy, hogy egyesre, azt állapíthatjuk meg, hogy 1990-ben az elégedettség értéke átlagosan 3,1 volt az ötfokú skálán, 1995-ben pedig már 3,3. Ha százfokú skálára vetítjük a válaszokat, az elégedettség mértéke 1990-ben 62, öt évvel később 66 pontot tett ki.⁵ Az alacsonyabb iskolai végzettségűek mindkét alkalommal valamivel elégedettebbek voltak az oktatás színvonalával, mint az iskolázottabbak. 1995-ben a legfeljebb nyolc osztályt végzettek elégedettségének értéke 3,33 volt, míg a diplomásoké 3,18. A pedagógusok szintén elégedetlenebbek voltak (3,16), mint azok, akiknek csak a családtagjai voltak pedagógusok (3,25), vagy akiknek még a családjában sem voltak ilyen foglalkozásúak (3,32). Ami a különböző típusú településeken lakók véleményét illeti, ebből a szempontból nem volt közöttük különbség. Viszont az elmúlt évek változásainak tendenciáját a különböző településeken élők már nem egyformán ítélték meg: a budapestiek és a nagy városokban élők nagyobb mértékű javulást érzékeltek, mint a kisebb településeken élők. A pedagógusok ugyancsak kedvezőbbnek ítélték meg a múltat, mint mások.

Azt, hogy az oktatás a különböző társadalmi problémák sorában hol foglal helyet, más módszerekkel is megpróbáltuk feltárni. 1990-ben is, 1995-ben is 15 társadalmi probléma közül kellett a megkérdezetteknek kiválasztaniuk tetszőleges számban azokat, amelyek orvoslására az országnak a leginkább kellene pénzt költenie. A prioritások változásai jól mutatják, hogy az elmúlt öt év alatt mely problémák súlyosbodtak és melyek enyhültek.

⁴ A két kérdésre adott válaszok 0,001 szinten szignifikánsak.

⁵ Más módszerekkel hasonló eredményekre vezetett a TÁRKI egyik vizsgálata. 1991-ben azzal, hogy a jelenlegi iskolák jó oktatást biztosítanak a gyerekek számára, határozottan egyetértett 27 százalék, inkább egyetértett 41 százalék, inkább nem értett egyet 21 és egyáltalán nem értett egyet 11 százalék. Ez azt jelenti, hogy egy 1-től 100-ig terjedő skálán 64 pontot tett ki az egyetértés mértéke (TÁRKI 1991).

3. táblázat – Mire kellene a leginkább az országnak pénzt költenie (százalékban)

	1990-ben	1995-ben
1. Az alacsony nyugdíjak emelésére	80	69 (-11)
2. Az egészségügyi ellátás javítására	76	80 (+4)
3. A nehéz fizikai munka jobb megfizetésére	73	64 (-11)
4. A lakáshiány enyhítésére	72	80 (+8)
5. A közbiztonság javítására	68	73 (+5)
6. A környezet védelmére	64	59 (-5)
7. Az oktatás helyzetének javítására	63	57 (-6)
8. Az értelmiség anyagi megbecsülésére	56	47 (-9)
9. A telefonhálózat kiépítésére	52	31 (-19)
10. A magánvállalkozások támogatására	51	33 (-18)
11. A vízellátás, csatornázás javítására	51	29 (-22)
12. A munkanélküliek segítésére	47	57 (+10)
13. Utak, autópályák építésére	45	29 (-16)
14. A mezőgazdaság támogatására	44	52 (+8)
15. A honvédelem erősítésére	14	20 (+6)

1995-ben az emberek mindenekelőtt a munkanélküliek segítésének, a lakáshiány enyhítésének és a mezőgazdaság védelmének tulajdonítottak nagyobb fontosságot, mint 1990-ben. Ugyanakkor különösen a vízellátást és csatornázást, a telefonhálózat kiépítését, az utak, autópályák építését és a magánvállalkozások támogatását tartják sokkal kevesebben fontosnak, mint korábban. Az oktatás viszont akkor is, most is a 7. helyre került a támogatandó célok sorában.

Faktorelemzéssel megnéztük, hogy a választások mögött 1990-ben és 1995-ben milyen logikák, milyen latens szervezőerők különültek el. Ily módon mindkét esetben három faktort lehetett elkülöníteni, amelyekkel 1990-ben a választások közötti összes lehetséges kapcsolat 59, 1995-ben a 47 százalékát magyarázhatjuk.

4.1. táblázat—A pénzügyileg támogatandó célok faktorai faktorsúlyokban⁶ (1990)

	1. faktor A vállalkozás és környezete	2. faktor Az állampolgári biztonság	3. faktor Az alapvető életfeltételek biztosítása
A telefonhálózat kiépítése	0,74	–	–
Az utak, autópályák építése	0,74	–	–
Az értelmiség anyagi megbecsülése	0,72	–	–
A magánvállalkozások támogatása	0,68	–	0,40
Az oktatás helyzetének javítása	0,67	0,45	–
A környezet védelme	0,62	0,45	–
A lakáshiány enyhítése	0,56	–	–
A mezőgazdaság támogatása	0,54	–	0,54
A munkanélküliek segítése	0,54	–	0,47
Az egészségügyi ellátás javítása	–	0,74	–
Az alacsony nyugdíjak emelése	–	0,67	0,39
A közbiztonság javítása	–	0,64	–
A nehéz fizikai munka jobb megbecsülése	–	–	0,83
A honvédelem erősítése	0,41	–	0,52
A vízellátás, csatornázás javítása	0,40	0,37	0,51

⁶ A faktorsúlyok azt mutatják, hogy az egyes változók mennyire kapcsolódnak a faktorokhoz. Minél nagyobb a faktorsúly értéke, annál erősebben kötődik hozzá a szóban forgó változó. A negatív előjelű faktorsúly a faktor és a változó közötti negatív kapcsolatra utal.

4.2. táblázat – A pénzügyileg támogatandó célok faktorai faktorsúlyokban⁷ (1995)

	1. faktor A vállalkozás és környezete	2. faktor Az állampolgári közérzet	3. faktor A létminimum biztosítása
A magánvállalkozások támogatása	0,71	-	-
Az utak, autópályák építése	0,71	-	-
A vízellátás, csatornázás javítása	0,63	-	-
A honvédelem erősítése	0,63	-	-
A telefonhálózat kiépítése	0,6	-	-
Az értelmiség anyagi megbecsülése	0,53	-	-
A lakáshiány enyhítése	0,41	-	-
A mezőgazdaság támogatása	0,38	-	-
Az egészségügyi ellátás javítása	-	0,73	-
A közbiztonság javítása	-	0,64	-
Az oktatás helyzetének javítása	0,45	0,5	-
A környezet védelme	0,44	0,5	-
A nehéz fizikai munka jobb megbecsülése	-	-	0,73
A munkanélküliek segítése	-	-	0,68
Az alacsony nyugdíjak emelése	-	0,46	0,52

A két vizsgálat között eltelt öt év alatt némileg átrendeződött a megoldásra váró társadalmi feladatok szerkezete. Az értelmiség megbecsülése és az oktatás támogatása gyengébben kapcsolódik a vállalkozások pénzügyi támogatása körül szerveződő első faktorhoz, mint korábban. A második faktorban az egészségügy és a közbiztonság megtartotta vezető szerepét, de 1995-re felértékelődött a közbiztonság és az oktatás részvételének jelentősége az állampolgár jó közérzetében. Ebben a faktorban a társadalmi élet olyan területei vannak, ahol a befektetések esetleg csak hosszú távon térülnek meg. Ilyen az oktatás és a környezetvédelem. A harmadik faktorhoz kapcsolódó változók öt év alatt letisztultak, és egyértelműen a létminimum biztosításának célja körül szerveződnek.

1995-re egyértelműbbé váltak a preferenciák, sokkal jobban elkülönülnek a vállalkozáshoz, piacosodáshoz (1. faktor), a jóléti államhoz (2. faktor) és a gondoskodó, paternalista államhoz (3. faktor) kapcsolódó változók.

Klaszterelemzéssel azt is megnéztük, hogy a három faktor hogyan osztja meg az embereket. 1990-ben és 1995-ben is négy csoportot tudunk elkülöníteni. Az első klaszterba 1990-ben 247, 1995-ben 297 fő tartozott. Az elsősorban községekben lakó, idősebb, alacsonyabb végzettségű népesség kevésbé támogatná a vállalkozásokat és az azokat szolgáló kommunális infrastrukturális beruházásokat, valamint a hosszabb időhorizontot igénylő jóléti beruházásokat, mint amilyen például az oktatás is, viszont több pénzt fordítana a fizikai munka megbecsülésére, a nyugdíjak emelésére, a létminimum biztosítására.

Sajátosan kirajzolódik egy másik csoport is, amely éppen az olyan területekre fordítana több pénzt, mint az egészségügy, oktatás, környezetvédelem. Ebbe 1990-ben 169, 1995-ben 273 fő tartozott. E csoport tagjai sajátosan a városi értelmiségből kerülnek ki. Jellemző módon legkevésbé a fizikai szükségleteket kielégítő intézkedésekre költenének.

⁷ A faktorsúlyok azt mutatják, hogy az egyes változók mennyire kapcsolódnak a faktorokhoz. Minél nagyobb a faktorsúly értéke, annál erősebben kötődik hozzá a szóban forgó változó. A negatív előjelű faktorsúly a faktor és a változó közötti negatív kapcsolatra utal.

A harmadik csoport tagjai vállalkozáspártiak, de nem utasítják el sem a jóléti állam, sem a legrászorultabbakról gondoskodó állam eszméjét. E csoport összetétele (1990-ben 315-en, 1995-ben már csak 187-en tartoztak ide) jelentősen megváltozott öt év alatt: míg korábban főként a budapesti középfokú végzettségűek alkották, addig most a vidéki városokban élő középfokú végzettségűek.

1990-ben volt még egy további, 186 fős csoport, amelynek a tagjai többségükben alacsony iskolai végzettségű és a mezőgazdaságban dolgozó fiatalabb korúakból állnak, és akik inkább a fizikai munka megbecsülésére és a mezőgazdaság támogatására fordítanák a pénzt, mint – életkoruk alapján érthetően – az egészségügyre, a nyugdíjakra, az oktatásra vagy a közbiztonságra. Ez a csoport 1995-re átrendeződött. Helyettük 1995-ben egy másik, 164 fős csoport körvonalazódott elsősorban szakközépiskolai végzettségű és fiatalabb korcsoportokból. Ők is elutasítják a jóléti állam olyan területei iránt, mint az oktatás, az egészségügy vagy a környezetvédelem, de nem a fizikai munka megbecsülésére fordítanak több pénzt, hanem inkább vállalkozáspártiak.

A társadalmi célkitűzések preferenciái szempontjából elkülönülő csoportok között tehát szociológiailag markáns különbségek vannak.

Végül egy kérdés arra vonatkozott, hogy az oktatáson belül mire kellene pénzt költenie az államnak. A lehetséges célok támogatásának rangsora így alakult:

5. táblázat – A támogatandó oktatásügyi célok rangsora 1990-ben és 1995-ben

	1990-ben	1995-ben
1. Új tantervek, tankönyvek készítése	3,2	4,6 (6.)
2. Az iskolák felszerelése modern technikával	3,6	3,0 (1.)
3. A tehetségesek képzésének támogatása	4,0	3,4 (2.)
4. A pedagógusok életkörülményeinek javítása	4,0	4,3 (5.)
5. Új iskolák, osztályterem építése	4,0	5,0 (7.)
6. A tanulóknak adott juttatások (ösztöndj, étkezés, napközi)	4,5	4,0 (4.)
7. A hátrányos helyzetű tanulók támogatása	4,6	3,6 (3.)

Figyelemre méltó, hogy 1990-ben, a rendszerváltás „pillanatában” minden másnál fontosabbnak találták az emberek, hogy új tantervek és tankönyvek készüljenek. Ezek fontossága az elmúlt évek alatt nagymértékben csökkent: 1995-ben már az utolsó helyre kerültek. Ugyanakkor jól jelzi a szociális különbségek kiéleződését, hogy a hátrányos helyzetű tanulók támogatása az utolsó helyről a harmadikra került. A gyerekek szociális támogatása (a hátrányos helyzetűek támogatása, ösztöndj, étkezés, napközi) az alacsonyabb iskolai végzettségűek és a fizikai dolgozók számára sokkal fontosabb, mint az iskolázottabbak (a közép- és felsőfokú végzettségűek) és a szellemi dolgozók számára. A tanultabbak, illetve a társadalmi munkamegosztásban kedvezőbb helyet elfoglalók inkább a pedagógusokat támogatnák és az iskolák technikai felszerelésének színvonalát javítanák.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a társadalmi problémák sorában az oktatás kérdései sem 1990-ben, sem 1995-ben nem foglaltak el kitüntetett helyet. Ez nem annyira azzal magyarázható, hogy az oktatással kapcsolatban nincsenek igények, mint inkább azzal, hogy a mindennapi életet közvetlenül meghatározó többi gond mögött az oktatás kérdései eléggé háttérbe szorulnak. Ugyanakkor a pénzügyi szempontból leginkább támogatandó társadalmi problémák sorrendjében többek között éppen az oktatás fontosságának megítélése jelenti a választóvonalat. A közgondolkodásban elkülöníthető egy olyan gondolkozási minta, amely szerint az államnak nem az a legfontosabb pénzügyi feladata, hogy a szociális juttatások (az

alacsony nyugdíjak emelése, a munkanélküliek támogatása, a nehéz fizikai munka jobb megfizetése) mértékét emelje, hanem az, hogy egy olyan magas színvonalú polgári társadalom kiépülését biztosítsa, amelyben az élet minőségének a javítása a legfontosabb. Ebben a kívánatosnak tartott társadalmi modellben az oktatásnak, a telefonnal való ellátottságnak, az egészségügyi szolgáltatások színvonalának és a közbiztonságnak van elsőbbsége.

Vélemények az iskoláról

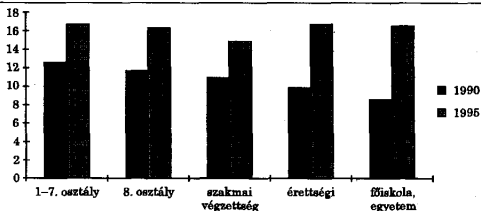
Az iskola húsz lehetséges funkcióját 1990-ben is, 1995-ben is két szempontból értékelték az emberek. Egyrészt aszerint csoportosították őket, hogy mennyire tartják őket fontosaknak: nagyon, kicsit vagy egyáltalán nem, majd pedig a fontosakat sorrendbe rakták. Másrészt a fontosaknak tartott feladatokról megmondták, hogy ellátják-e őket az iskolák vagy nem. A különböző feladatokat a következő arányban tartották fontosnak:

6. táblázat – Az iskola feladatainak fontossága 1990-ben és 1995-ben, százalékban

	Nem fontos		Kissé fontos		Nagyon fontos	
	1990	1995	1990	1995	1990	1995
Tisztességre, erkölcsre nevelés	6	3	20	19	70	76
Az anyanyelv megfelelő elsajátítása	8	2	21	17	67	77
Rendre, fegyelmre nevelés	8	4	24	28	64	65
Egy jó szakma elsajátítása	10	6	24	25	62	66
A gondolkodás, az értelem fejlesztése	11	2	19	15	65	81
Az egyéni képességek fejlesztése	11	3	21	21	64	73
Felkészítés a továbbtanulásra	12	4	26	19	58	74
Mozgás és sportolási lehetőség biztosítása	13	3	36	34	47	60
Idegen nyelvek megtanítása	14	4	24	20	58	73
A magyar nemzeti hagyományok megismertetése	15	8	41	43	41	46
Szeretetteljes bánásmód	16	7	30	31	50	59
A haza szeretetére való nevelés	17	7	27	38	52	52
Tudományos ismeretek átadása	17	7	34	39	45	51
Másokkal való együttműködésre nevelés	17	8	37	42	41	47
Megfelelő étkezés, napközi ellátás	20	10	38	37	38	50
A közösségi szellem fejlesztése	21	7	42	45	32	45
Vallásos nevelés	31	47	36	35	29	15
Játék, szórakozás, kellemes elfoglaltságok	31	27	42	49	23	20
Szexuális nevelés	39	18	37	51	19	28
Politikai, állampolgári nevelés	52	32	32	51	11	15

Figyelemre méltó, hogy 1995-re egy kivételével az iskola valamennyi funkciója felértékelődött. 1990-ben még a húsz feladatból átlagosan 10,9-et tartottak kicsit vagy nagyon fontosnak, öt évvel később már 16,4-et. És míg 1990-ben az iskolai végzettség növekedésével fokozatosan csökkent az iskolától elvárt feladatok száma, addig 1995-ben már nem volt egyenes vonalú az összefüggés az iskolázottság szintje és az elvárt feladatok száma között. A szakmunkás végzettségűek kivételével megközelítőleg azonos számú funkció betöltését várták el az iskolától.

3. ábra – Az iskolától elvárt feladatok száma 1990-ben és 1995-ben a különböző iskolai végzettségűek körében, átlagokban

Az iskola feladatkörére vonatkozó elképzelések tehát gazdagodtak, az elvárások vele szemben növekedtek. Ez nem csak abban fejeződött ki, hogy sokkal kevesebben gondolták a kérdezett funkciókról azt, hogy nem fontosak, mint öt évvel korábban. (Egyedül a vallásos nevelés képez kivételt. Míg 1990-ben 31 százalék nem tartotta fontosnak, hogy az iskolák vallásos nevelésben részesítsék a gyerekeket, addig 1995-ben már 47 százalék.) Öt év alatt megnőtt azok aránya is, akik az iskola feladatait nagyon fontosnak tartják. (Ez alól is kivételt képez a vallásos nevelés, amelyet 1990-ben még 29, 1995-ben viszont már csak 15 százalék tartott nagyon fontosnak. Valamelyest csökkent azok aránya is, akik szerint nagyon fontos, hogy az iskola játékot, szórakozást, kellemes elfoglaltságokat biztosítson a gyerekeknek.)

A különböző iskolai végzettségűek között néhány funkció fontosságának megítélésében markáns különbségek vannak. A vallásos nevelés fontosabb az alacsonyabb, mint a magas iskolai végzettségűeknek, a szexuális nevelés viszont éppen ellenkezőleg. Azt, hogy az iskola tegye lehetővé egy jó szakma elsajátítását, a felsőfokú végzettségűek 16 százaléka nem tartja fontosnak. Ez az arány azonban az alap- és középfokú végzettségűek körében csak 5-5 százalék. Azt, hogy az iskola megfelelő étkezést és napközi ellátást nyújtson a gyerekeknek, a diplomásoknak még a 19 százaléka nem tartja fontosnak, de az érettségizetteknek már csak a 14, a nyolc osztályt végzeteknek pedig csak a 7 százaléka. Ezek az arányok jól mutatják egyrészt a gyerekek pályaválasztásának, másrészt az iskola szociális szolgáltatásai iránti szükségleteknek a társadalmi meghatározottságát.

A fontosnak tartott feladatok rangsorában nem következtek be látványos változások öt év alatt. De a fontossági sorrend élére egyértelműbben kerültek a kiemelkedőnek tartott feladatok, mint öt évvel ezelőtt. Ezt úgy kell értelmeznünk, hogy ezek fontossága mára kikristályosodott: megítélésükben bizonyos egyöntetűség van. Mindkét vizsgálat szerint az egyéni képességek és a gondolkodás fejlesztését, illetve a tisztességre nevelést tették az első három helyre. Két feladat azonban: a továbbtanulásra való felkészítés és az idegen nyelvek tanulása a 7. és a 8. helyről a 4. és az 5. helyre került a rangsorban. Az a tény, hogy ezek az elmúlt években sokkal fontosabbakká váltak, mint korábban, arra utal, hogy az iskolának és a tanulásnak – ezen belül pedig az idegen nyelvek tanulásának – az érvényesülésben játszott szerepe mára felértékelődött.

Az iskola fontosnak tartott feladatait a következő sorrendbe állították:

7. táblázat – Fontossági rangsor 1990-ben és 1995-ben

	1990-ben	1995-ben
1. Az egyéni képességek fejlesztése	7,3	4,6 (2.)
2. A gondolkodás, az értelem fejlesztése	7,4	4,4 (1.)
3. Tisztségre, erkölcsre nevelés	7,7	5,8 (3.)
4. Az anyanyelv megfelelő elsajátítása	8,2	6,5 (6.)
5. Egy jó szakma elsajátítása	8,4	7,1 (7.)
6. Rendre, fegyelemre nevelés	8,5	8,4 (10.)
7. Felkészítés a továbbtanulásra	9,3	6,4 (4.)
8. Idegen nyelvek megtanítása	9,5	6,4 (5.)
9. Szeretetteljes bánásmód	10,3	8,2 (9.)
10. Tudományos ismeretek átadása	10,3	7,7 (8.)
11. A magyar nemzeti hagyományok megismertetése	11,0	8,8 (11.)
12. A haza szeretetére való nevelés	11,5	10,7 (15.)
13. Mozgás és sportolási lehetőség biztosítása	11,8	10,3 (13.)
14. Másokkal való együttműködésre nevelés	11,8	10,1 (12.)
15. Megfelelő étkezés, napközi ellátás	13,4	10,6 (14.)
16. Vallásos nevelés	13,4	11,4 (17.)
17. A közösségi szellem fejlesztése	13,6	11,1 (16.)
18. Játék, szórakozás, kellemes elfoglaltságok	15,0	13,7 (19.)
19. Szexuális nevelés	16,1	13,2 (18.)
20. Politikai, állampolgári nevelés	17,8	14,4 (20.)

Érdekes az is, amit kevésbé tartottak fontosnak az emberek 1990-ben és 1995-ben. A társas értékek közül 1990-ben három is a rangsor utolsó harmadában szerepelt: a másokkal való együttműködésre nevelés, a közösségi szellem fejlesztése és a játék, szórakozás. A vallásos nevelést, a szexuális nevelést és a politikai, állampolgári nevelést várták el az iskolától az emberek a legkevésbé 1990-ben és 1995-ben is.

Az iskolával való elégedettség legfontosabb mutatója az, hogy az emberek szerint mennyire látja el a különböző funkciókat az iskola, hiszen ebben az esetben tényleges működéséről mondanak véleményt. A vizsgálatban részt vevőknek csak azokról a feladatokról kellett megmondaniuk, hogy ellátja-e őket az iskola vagy nem, amelyeket fontosaknak tartottak.⁸ Az iskolai gyakorlatról vallott vélemények javuló tendenciáját talán mindennél látványosabban mutatja, hogy 1995-re a megkérdezett húsz funkció majdnem mindegyikéről nagyobb arányban gondolták, hogy a mai iskola ellátja őket, mint 1990-ben. Az egyetlen kivételt a politikai, állampolgári nevelés képezte. Azt, hogy az iskola ellátja ezt a feladatot, most valamivel kevesebben gondolták, mint korábban. Ez a csökkenés talán összefügg az iskola depolitizálódásának érzékelésével, illetve az állampolgári nevelés kétségtelen hangsúlytalanságával. Míg 1990-ben átlagosan 44 százalékos volt a vizsgált húsz funkció ellátottsága, azaz a vélemények alapján az iskola ebben az időben még félig sem látta el fontosnak tartott feladatait, addig 1995-ben már átlagosan 64 százalékos, tehát az emberek szerint mintegy kétharmad részben látta el őket.

Ugyanakkor az 1990-es és az 1995-ös elégedettségi mutatók egymás mellé helyezéséből az is kiderül, hogy a feladatok ellátásával kapcsolatos vélemények különböző mértékben változtak: egyes esetekben kiugró javulást érzektek az

⁸ A százalékokat 100-ra kiegészítve azok arányát kapjuk meg, akik fontosnak tartották ugyan a szóban forgó funkciót, de azt mondták, hogy a mai iskolák nem látják el.

emberek, más esetekben szerényebb mértékűt. Ebből következően 1995-ben az ellátás szempontjából kirajzolódó sorrend némileg eltért a korábbtól:

8. táblázat – Mennyire látják el az iskolák legfontosabbnak tartott feladataikat 1990-ben és 1995-ben (százalékban)

Ellátják	1990	1995
1. Megfelelő étkezés, napközi ellátás	64	79 (6.)
2. Felkészítés a továbbtanulásra	62	83 (1.)
3. Mozgás és sportolási lehetőség biztosítása	62	80 (3.)
4. Tudományos ismeretek átadása	59	81 (2.)
5. A gondolkodás, az értelem fejlesztése	57	79 (5.)
6. Az anyanyelv megfelelő elsajátítása	56	80 (4.)
7. A közösségi szellem fejlesztése	55	74 (8.)
8. Politikai, állampolgári nevelés	52	48 (17.)
9. Egy jó szakma elsajátítása	51	62 (12.)
10. Játék, szórakozás, kellemes elfoglaltságok	50	62 (13.)
11. A haza szeretetére való nevelés	46	65 (9.)
12. Az egyéni képességek fejlesztése	44	57 (14.)
13. A magyar nemzeti hagyományok megismertetése	43	64 (10.)
14. Másokkal való együttműködésre nevelés	40	64 (11.)
15. Idegen nyelvek megtanítása	38	75 (7.)
16. Tisztességre, erkölcsre nevelés	38	52 (15.)
17. Rendre, fegyelemre nevelés	38	51 (16.)
18. Szeretetteljes bánásmód	31	48 (18.)
19. Szexuális nevelés	22	34 (20.)
20. Vallásos nevelés	16	48 (19.)

Ha összevetjük a fontosnak tartott feladatokat megvalósulásukkal, megállapíthatjuk, hogy a legfontosabbnak tartott feladatok között az első helyen álló (a gondolkodás, az értelem fejlesztése) megvalósulás szempontjából az 5., a második helyen álló (az egyéni képességek fejlesztése) a 14., a harmadik helyen álló feladat (tisztességre, erkölcsre nevelés) pedig a 15. helyen áll. Bár éppen azt gondolják a legtöbben, hogy az iskola felkészít a továbbtanulásra, abból a szempontból, hogy mennyire teszi lehetővé egy jó szakma elsajátítását, már csak a 12. helyre került. A feladatok ellátása szempontjából előkelő helyre került a tudományos ismeretek átadása, a mozgás, sport és az étkezés (2., 3. és 6. hely), ezek azonban a fontossági sorrendben csak a középszintben vannak. A közösségi szellem fejlesztése, a haza szeretetére való nevelés és a játék is inkább megvalósul az iskolában (8., 9. és 13. hely), mint amennyire fontosnak tartják őket. Végül pedig néhány dolgot valamivel fontosabbnak tartanak annál, mint amennyire azokat az iskola biztosítja. Ilyen a szeretetteljes bánásmód és a rendre, fegyelemre nevelés.

Az emberek az iskolától elsősorban azt várják el, hogy a gyakorlati életre készítsen fel, majd azt, hogy önálló, kreatív gondolkodásra neveljen. Ezeket szinte mindenképpen nagyon fontosnak tartja. Négyfokú skálán kifejezve a véleményeket, amelyen a 4-es azt jelenti, hogy nagyon, az 1-es pedig azt, hogy egyáltalán nem fontos ezeknek a törekvéseknek a jelenléte, az előbbi fontossága 3,82, az utóbbié 3,79. Ennél kevésbé igénylik, hogy az iskolában jelen legyen a teljesítmény-központú szemléletmód (3,17) és a versenyszellem kifejlesztése (3,16). Ezekben az elvárásokban nem különböznek egymástól az alap-, közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők.